

1964TE EYÜP SIRTILARINDAKİ PIYERLOTİ KAHVESİ

Sabiha TANSUĞ

Gümülcene'de doğdu. Çocukluğunun geçtiği ege yöresinin yaşam tarzını (Türkmen ve Yörükler) ve renkli giysilerini yakından tanıdı. Nuri İyem'den resim dersleri aldı ve karma sergilere katıldı. Avrupa gezisi sırasında gördüğü kostüm müzeleri ve cafelerden etkilendi. 1964 yılında Piyerloti kahvesini eski türk kahve geleneğine uygun olarak düzenledi. Turistik yazılar için gezdiği yörelerden kadın başlıkları toplayarak başladığı koleksiyon çalışması 16. 17. yüzlula ait yaşam tarzının tanığı olarak çok değerli kültür hazinesine dönüştü. Gelin başı takılmış bir portresi madeni 50 kuruşlara basıldı. Ulusal ve uluslararası seminerlerde bildiriler sundu. Yayımlanmış kitapları ve dergilerde çıkan çeşitli yazıları yanında, festivallerde aldığı ödüllerle de çok yönlü yaşamını sürdürmektedir.

Eyüp tepelerinde yer alan Piyer Loti Kahvesi'ne hiç gittiniz mi? Ve oradan güneş batımını seyrettiniz mi? Akşam olunca Haliç'in suları altın rengine dönüşür. Güneşin son ışıkları suların üzerine serilir, sakin dingin bir şekilde akşam uykusuna yatar. Bir de kahvenin mistik havası, tepeden görülen eşsiz manzara, içe çekilen o ilahi hava, sanatkarları, yazarları, şairleri derinden etkilemiştir hep.

Bir zamanlar İstanbul'da bulunan deniz su-bayı Piyer Loti de Haliç'in bu manzarasının insan ruhuna huzur verişini hissederek ve bu duyguyu yaşamak için kahveye sık sık gelir, mehtaplı gecelerde de bir hasır üstünde yatarak sabahlarmış. Bu tutkusunu paylaşmak için İstanbul'a gilen ecnebi dostlarını, zarif hanımları, Eyüp'te eşek üzerin bindirip tepedeki manzara-yı hakim olan kahvehaneye çıkarırmış. Gelen dostları, bu geziden çok memnun kalırlarmış. Piyer Loti, o zamanın İstanbul'unu, İstanbul yaşamını ve kültürünü Aziyade romanıyla Batı'ya tanıtmış. En mühimi Türkiye'yi, İstiklal Savaşı sırası Avrupa basınında Atatürk'ün mücadelesini bir gönüllü olarak destekler, o nedenle, sonradan bu kahveye Piyer Loti Kahvesi denir. O nedenle İstanbul'a gelenler Piyer Loti Kahvesi'ne uğramadan dönmek istemesler.

Ben de Avrupa'ya gittiğimde Viyana ve Paris kahvelerinden çok etkilenmiştim. Eskiden bizde olduğu gibi, bu kahveler, Avrupalıların kültür evleri gibiydi. Günlük gazeteler okunuyor, sohbetler ediliyor, mektuplar yazılıyor; Meşhur yazar çizerler, ressamalar artistler kahvelerde buluşuyorlardı. orada çalışan tertemiz garson kızlar, kahveyi işleten genç bakalı, manzık, gülyüzlü kadınlar... Mis gibi kahve kokusu içinde geçen sıcak zaman, insana yaşam zevkini veriyordu.

Güzel bir bahar gününde böylesi duygular içinde İstanbul'a dönünce Haliç'e karşı bir kahve içmek için Piyer Loti Kahvesi'ne çıktık. Geçen zaman içinde Piyer Loti Kahvesi harabeye dönüşmüştü. Ama taşıyla, toprağıyla, ulu ağaçlarıyla, mor salkımlı eski, ahşap evleriyle, tekkesi, türbesi, çeşmesi, namazgahıyla, arnavut kaldırım yollarıyla eski bakımsız Osmanlı mezarlıkla-

Resim 1. Süheyl Ünver (çizim) Benim Gözümde İstanbul, İBB Yayınları

rıyla çevre, tümüyle terkedilmişliğinin hüznünü yaşıyordu. Bu görüntüden etkilenip ben de hüznümlendim. Mezarlığın içinde iki Avrupalı resim yapıyorlardı. ayakta Haliç'i seyredenler, fotoğraf çekenler, çevreyi dolaşan turistler oturacak doğru dürüst bir yer bulamadıkları gibi bir Türk Kahvesi içme olanakları da yoktu. Egzamalı elleri olan yaşlıca bir adamcağız küflenmiş, bolaları dökülmüş, eski bir teneke kahve tepsisi üzerinde sarı su gibi çayları gezdirerek servis yapıyordu. Getirdiği çayı aldım, içemedim. Kahvehanenin iç kısmını görmek istedim. Kalktım kahvenin önünde, ayaklarını uzatarak oturmuş boylu poslu adamı yanına gittim. "İçeri girebilir miyim?" dedim. "Girin görün hanım abla." dedi alaylı bir sesle.

İçeriye adım attım, eşiğin altından fiş diye balçık gibi kirli su, bacaklarıma doğru sıçradı ve hayretle ilerledim. Döndüm, kapının yanında bir tezgahın üzerinde su tenekesi, altında bir plastik leğen, bardaklar orada yıkılıyor ve o su da yere akıp betonun altında biriktiği için basar basmaz eşikten su sıçrıyor.

İçerisi kırık dökük sandalye ve masalarla dolu. Duvarlar sigara dumanından sap sarı olmuş, pencerelerin çerçeveleri döküldü dökülecek, ahşap tavanın bir kısmı aşağı doğuru inmek üzere... Duvarla-

Resim 2. Sabiha Tansuğ Süheyl Ünver'le birlikte

Resim 3. Kahveyi ilk keşfeden isim babası Piyer Loti, (Eyüp Belediye arşivi)

rin sivaları dökülmüş, oyuklardan tahtalar gözüktüyor. Çay ocağına bakıyorum, çay ocağı daha berbat... Bir beton tezgah üzerinde bir gaz ocağı. Gaz ocağının üzerinde alüminyum bir semaver üzerine simsiyah bir demlik oturtulmuş. Biraz ileride bir oyuk var, bir koyun bağı, koyunun yanında bir gaz tenekesi, tuvalet olarak kullanılıyor, dolunca yallah tepeden aşağı döküyorlarmış. Kahveyi işleten genç adam rahatlıkla adeta dalga geçerek anlatıyordu. Kahve duvarlarının oyuklarında farelerin nasıl cirit attıklarını da... Buradan miğdem bulanarak kendimi dışarıya attım.

Kısaca harabeye dönmüş bu kahvede, görüldüğü gibi akar su yok, kanalizasyon yok, tuvalet yok, temizlik yor, içilecek bir bardak temiz su, bir fincan kahve, çay yok, sadece tavandan bir ampul sallanıyor, "İşte ümit ışığı bu" dedim... ve kısı sürede restore edilip gelen konuklara bir fincan köpüklü Türk Kahvesi sunulabilir. Kahveyi ne pahasına olursa olsun, alıp onarmaya o an orada karar verdim...

Ertesi gün, ben yüreğimin sesiyle, yanına eşimin bir mimar arkadaşını alıp, mütevazı bir şekilde giyinip doğru kahvenin yanındaki ahşap eve gittim. Ev sahibeleri sedirin bir köşesindeki kedileri kladirarak oturmamız için yer açılar...

Her cins kedi vardı. Eski İstanbul ailesi, bir anne, bir kız ve damattan oluşuyordu. Düşünce mi kendilerine açıkladım. Kahveyi kiralamak isteğimi söyledim, olur dediler. Siz önce kahveciyle konuşun, o çıkarsa biz size veririz. Evden vedalaşarak ayrılıp doğru kahveye gittim. Bu sefil manzara içindeki kahveyi çalıştıran kişiye fikrimi açıkladım. Olur dedi; Bana hava parası verin yarın çıkayım, anlaştık.

Ertesi gün kahveyi sekiz yıllığına kiraldım... hava parasını alan kahveci de bu arada kahvede şakır şakır oynamış sevincinden. Tabi mülk sahipleri durumdan çok memnun; çünkü onlar da aldıkları hava parasıyla büyük hanımın koluna altın bilezikler takmışlardı. Oysa verdiğim hava parasıyla kahveyi satınalabilirdim. Ben o perişan kahvenin o haline bir an önce son vermek için çırpınıyordum. Hemen bu pisliği temizleyip onarmaya başladım...

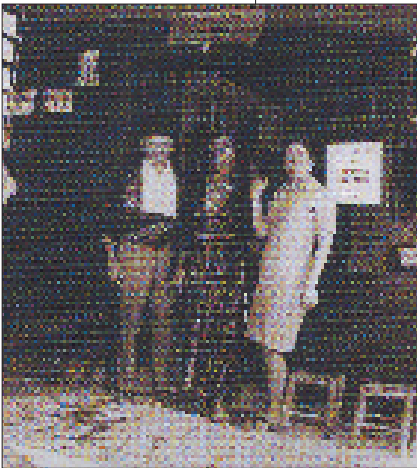
Benim bu faaliyetime, sanatkar hanım arkadaşlarım, özellikle Alım Karamürsel, ailem, dostalarım, akademi çevresi, tüm basın ve yazarlar, olumlu bir yolda destek verdiler. Direksiyon başında oradan oraya dolaşıyordum. Belediyelere sular idaresine, Mezarlıklar Müdürlüğü'nü, PTT'ye, Bahçeler Müdürlüğü'ne müracaat edip istek dilekçeleri verdim. Kahvenin onarımı ve eşyalarını tamamlamak için Bedesten'e, eski eşya satan yerlere, marangozhanelere uğrayıp gereken eşyaları alıp yukarı kahveye taşıyordum. O ara bir şans eseri iki tane önemli marangoz bulundu. Eskiden sarayda yetişmişler, eski işleri gayet iyi biliyorlardı. Kahveyi bu iki usta eski kahvehanelere uygun şekilde onrdılar.

Eski gravürlere bakarak kahve ocağının ahşap bölmeleri, rafları, pencereleri, renkli camlar, çerçeveler, tavan, kapı, sedirler, dış ahşap kaplaması, çardak, tarabzanlar hep yeniden yapıldı. Bazı parçalar da eski ahşap evlerin yıkıntularından alındı. Kahve ocağının davlumbazı ile semaveri 'sarı prinçten' eskiyi taklitle ederek, üzeri Osmanlı karanfil desenleriyle bezenildi. Yine sarıdan, bakırdan boy boy kahve cezveleri, yuvarlak askılı, askısız kahve tepsileri, siniler kallavi kahve fincanları, "parmaklı" mavi, beyaz kırmızı seramik kahve, çay tabakları, altın yaldızlı Paşabahçe çay fincanları, semaverler, nargileler, poselen demlikler, yeni kurulan kahve ocağının çevresine sıralandı...

Saydığım malzemeler Türk Kahvesinde kullanılan eşyalardı. Pek çoğu da piyaada satılıyordu. Zaten bunlar var olan bir kültürün devamıydı.

Resim 4. Kahvenin çay ocağı

Resim 5. Tarihi Piyerloti Kahvesi

Kahvenin içini döşemek için eski aynalar, ahşap oymalı köşelikler, raflar, lambalıklar, se-defli sehpalara, mangallar alındı. Hepsi cilalanıp, temizlenerek yerli yerine kondu. Dekorunu tamamlayan kahvenin can damarı olan bazı ihtiyaçlar da temin edildi. Restore edip temizlediğimiz kahvenin bitişiğinde tuvaletsiz, susuz, tek odalı bir gecekondu vardı. İki üç küçük çocuklu bir aile orada barınıyordu. Burası da satın alınıp restore edilip kahveyle bağlantılı bir şekle getirildi. Böylece ikinci bir yatırım yapılmış oldu. Etrafına çiçekler dikildi, böylece kahvenin küçük mekanı genişlemiş oldu. Kahveye sular idaresinden özel su hattı çekildi. Bu sudan sağ sol komşulara da tuvalet ve ev temizliği için verildi. PTT'ye müracaat ederek telefon bağlandı, posta kutusu kahvenin önündeki ağaca asıldı, özel olarak Piyer Loti istampası alındı. Kahveyi tanıttı Fransızca ve Türkçe broşürler basıldı. Eyüp yollarına "Piyer Loti'ye gider" diye levhalar dikildi. Piyer Loti'nin kitapları toplanıp, bir kütüphaneye yerleştirildi. Eski fotoğrafları alınıp duvarlara asıldı. Piyer Loti'nin büstünü heykeltıraş Alım Karamürsel yaptı ve kahvenin önüne bir kaidenin üzerine oturtularak kondu. Ne yazık ki, sonraki yıllarda bu sanat eseri olan büst, çalındı, yok oldu... Sadece kaidesi kaldı. Gümüşsuyu üzerindeki kahveye doğru uzanan mezarlık duvarları onarıldı. Mahallenin ahşap karakolunu istek üzerine tamir ettirdik. Bu faaliyetim sürerken Eyüp Belediyesi de Taşlı Tarla'dan başlayarak Piyer Loti'ye kadar gelen yolu genişletip yeniden düzenledi. Halk bu yolun açılışına o kadar sevindi ki herkes, o eski yerleri onaran hanım yolları yaptırdı, biz ona gidelim de bizim yollarımızı da açtırsın diye söylentiler ortalığa yayıldı...

İşte tüm bu gelişmeler beş ay gibi kısa bir zamanda tamamlandı. Türk Kahvesi'nin kahve ocağı, kömür ateşiyle yeniden yandı. Üzerinde tavşan kanı çay demlendi, küllü ateşte, orta, şekerli, sade, köpüklü kahvelerin pişmeye başladığı gün, kahvenin açılışı seçkin bir davetli grubu önünde görkemli bir şekilde yapıldı. Milli kıyafetli genç kızlar, delikanlılar, pırıl pırıl parlayan kahve tepsileriyle altın gibi yanan çay bar-

dakları içinde tavşan kanı çaylar, kallavi fincanlarda köpüklü kahveler, lokumlar, simitler, kağıt helvaları, kurabiyeler sundular. O gün hayallerimi gerçekleştirmenin mutluluğunu ve yorgunluğunu yaşıyordum...

Türk Kahvesi'ne ve Türk dostu Piyer Loti'ye gereken ilgi böylece gösterilmiş oldu. Bu kahvenin açılışı basında geniş yer aldı. Ve büyük bir turist akınına uğradık. Otobüslerin Piyer Loti'den taşlı tarlaya kadar sıralandığı günler oluyordu. Bu kalabalığa kahve, çay servisi yapmamız imkansızlaşıyordu. Kahvenin içi, dışı insan seliyle dolup taşıyordu. O tarihte, henüz "Boğaz Turları" bile başlamamıştı. O nedenle rehberler, gelen turistlerin hepsini Piyer Loti'ye getiriyorlardı. Kahvenin otantikliği, kahve takımları ve çevrenin tanzimi ve tertemiz olması, çiçeklerle bezenmiş oluşu gelenleri etkiliyordu.

Kahvede çalışan genç kızlar ve delikanlılar, geleneksel giysilerle servis yapıyorlardı. Turistler burayı yaşayan bir müze olarak değerlendiriyorlardı ve kısa sürede bütün turistik rehberlerde yer aldı. Fakat çok ucuz bir mahalle kahvesi fiyatına servis yapılıyordu. Bu şöhretin üzerine Ankara'ya gidip cesurane girişimimle turistik belge alabilmek için Turizm Bakanlığı'na müracaat ettim. O tarihe kadar hiçbir kah-

Resim 6. Piyerloti reklamlarında kullanılan bir afiş fotoğrafı. (Bugün kahveyi işleten Nedim'in dedesi Halid Efendi)

Resim 7. Piyer Loti heykeli ve dışarıdan bir görüntü.

Resim 8. Piyerloti tanıtım larında kullanılan fotoğraf.

veye turistik belge verilmemişti. Turizm Bakanlığı çıkarttığı bir kanunla Piyer Loti'ye turistik belge verdi. Ve ona göre yeni bir fiyat listesi düzenlendi.

Birçok yabancı ve yerli filmler Piyer Loti'de çevriliyordu. Dünyanın bütün meşhur kişileri oradan gelip geçiyordu. Yazarların, çizerlerin, sanatçıların toplantı yeri idi. Haftada bir saz şairleri gelir, çalar, söyler, folklor oyunları oynar, Pazar günleri geleneksel Karagöz oynatırlardı. Ve bilhassa İstanbul'da görevli ecnebler çocuklarını alıp grup grup gelirlerdi. Şiir günleri tertiplenirdi. Nedret Güvenç, Özdemir Asaf gibi ünlüler şiir günlerine renk katarlardı.

Kahveye gelen dostlara, yazarlara, gazetecilere, Devlet konuklarına ve görevlilerine kom-

Resim 9. Piyer Loti kahvesinin içi, (Eyüp Belediye arşivi)

şulara kahve, çay, meşrubat kahvemizin ikramıydı. Eyüplü olan Cumhurbaşkanımız Fahri Korutürk her yıl aile kabirlerini ziyaret eder ve sonra kahveye gelir, oturur, bir köpüklü, orta şekerli kahvemizi içerdi. İşte yine bir dost kahvemizi ziyaret etmek istiyordu... 1973 Mayıs ortaları Ankara'dan İstanbul'a gelen ve Tepebaşı'nda Londra Otel'de kalan Merhum Şevket Süreyya Bey'i otelden alıp Piyer Loti kahvesine götürecektim... Bir taksiye bindik, Söğütözü'nden geçerek yol alıyorduk. Çevrenin bakımsız perişan halini gören Şevket Bey kahrından inim inim inliyordu. "Bu hal bana çok dokundu, zor geldi, ama gördüğüm iyi oldu". Geçenlerde Avrupa'dan gelen bir bilim adamı Halice kenarlarındaki yalıları, çevredeki çiçek bahçelerini, ormanları, mesire yerlerini belgelerle gösterdi ve bir zamanlar yaşanan hayatı dümlerle anlattı..." dedi.

Sayın Şevket Bey bu yolculuktan sonra çok kederli bir şekilde Piyer Loti'ye ulaştı, üzgündü, düşünceliydi, Halice karşı bir ayva ağacının altındaki sandalyeye oturdu. Kendisine orta şekerli bir kahve sunduk, kahvesini yavaş yavaş yudumlarken ayva ağacının çiçeklerini koklayarak bana döndü, "Buraların eski halini bozmadan nasıl düzeltilebileceğini, yeni yaşama katılabileceğini, eski mimariyi bozmadan, yıkmadan, betona dönüştürmeden, nasıl düzenlenebileceğini gösteriyorsun. Sen burada bir mum ışığıydın." "Ahh Sabiha kız hayatının bu kadar zor olduğunu bilmiyordum", dedi.

Yıllarca Piyer Loti'yi yıkıp betona dönüştürme isteklerine karşı gelerek olayın savunucusu oldum. Yıkım taraftarı olanların yanında içte ve dışta direnişimi destekleyenler de vardı. Fransa'daki Piyer Loti Cemiyeti, Turing Kulübünün kurucusu Reşid Saffet Atabinen ve Çelik Gülersoy da kahvenin bu halini muhafaza etme olayına destek veriyorlardı.

Kahvenin müdavimlerinden olan Prof. Dr. sayın Süheyl Ünver "Hür Düşünce"de 19 Mayıs 1966'daki makalesinin başlığı şöyleydi? "Yıkmalı mı? Düzeltilmeli mi?".

"İstanbul'a gittin mi? Gittim. Eyüp Sultan'ı

gördün mü? Gördüm. Gümüşsuyu'na çıktın mı? Çıkmadım. Öyle ise sen İstanbul'a gitmemişsin denirdi. Çünkü bu kahvenin bulunduğu yamaçtan İstanbul çok mükemmel görülebilir. Gidenler ve görenler bizi tasdik eder. İstanbul'u bu kadar güzel gören yerimiz nadirdir. Şimdi duyuyorum ki bu kahvenin sahası istimlak edilecek, büyük ve beton bir salon yapılacakmış. Olmaz böyle şey. Fikirler baltalanmalı mı? Yerine göre evet. böyle bir tasavvur kadar feci düşünce olamaz."

Bugün hepimizin gördüğü gibi yıllar geçtikten sonra, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Eyüp Belediyesi'nin kararıyla bu tepede bazı kısımlar istimlak edilerek eskiye uygun bir şekilde restore edilip imar edildi. 1964'te Piyer Loti Kahvesi'nde yanan mum ışığı, zaman içinde çevresini böylece aydınlattı.

Evet. Piyer Loti Kahvesi ve bu tepe, geçmiş yüzyılların efsanesi gibidir. Bu mekanda, sislerin ardında kalmış gizemli bir hava vardır. Böylesi mistik bir havayı hissetmek isterseniz, Eyüp camisinin yanından, mezarlıkların içinden, yukarı doğru bir yol çıkar, bu yoldan yavaş yavaş yürüyerek, çevrenizi seyrederek Piyer Loti Kahvesine gidebilirsiniz. Eğer şansınıza lodosun estiği bir günse, selvilerin çıkardığı sesin çevrede yankılanmasının bıraktığı ilahi uğultuyu tüm vücudunuzda hissedersiniz. Ve ölümle, yaşamın tüm gizini duyarak yukarı doğru çıkarsınız. Bu duygunun zevkine varan bazı eski İstanbul'lular lodosun estiği gün bu uğultuyu dinlemek için mezarlıklar arasından yürüyerek gelip saatlerce otururlardı. İşte böyle bir ortamda tepeye vardığınızda Haliç tüm ihtişamıyla önünüze seriliverir. Ve İstanbul'un ilahi bir şehir olduğunu düşünürsünüz.

Piyer Loti Kahvesi'nde size sunulan kahveyi yudumlarken, doğanın güzelliğini, Bizans'ın, Osmanlı'nın sanat eserlerini, tarihi yerlerini bir arada izlersiniz, bu şehir, medeniyetlerin, imparatorlukların, kahramanların, hayallerin, ihtirasların, inançların, zenginliğin, sanatın, sevdaların, arzuların, yükselişlerin, inişlerin bir arada yoğrulduğu bir şehir dersiniz. Haliç'e Avrupalılar "Altın Boynuz" boşuna dememişler dersiniz.

Resim 10. Milli kıyafetlerle Piyer Loti'de kahve sunan öğrenci.

Şimdi Piyer Loti Kahvesi daha da genişleyerek, onarılarak Türk Kahvesi geleneğini sürdürüyor. Sağolsunlar, varolsunlar. Nedim üç yaşından beri elimde ve kahve ortamında gazoz kapaklarını toplayarak, sonra garsonluk yaparak büyüdü. Çekirdekten bir kahveci olarak yetişti. Ve Sabiha Ablasının bıraktığı esere, eşyalara daima sahip çıktı ve onları korudu. 1964'te restore edilen Piyer Loti Kahvesi 20. ve 21. asra hizmet ederek ve örnek olarak devam ediyor.